

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В РОМАНІ «ЛИСТЯ ЗЕМЛІ» В. ДРОЗДА

Дашко Наталія Станіславівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарної підготовки, філософії
та митної ідентифікації культурних цінностей
Університету митної справи та фінансів
dashko_ns@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5415-4983

Мета. Метою статті є аналіз роману «Листя землі» В. Дрозда, виявлення особливостей художньої реалізації національно-мовної картини світу в ньому, зважаючи на його своєрідну оповідну структуру.

Методи. Дослідження здійснено за допомогою описового, зставного, типологічного методів, компонентного, контекстуального комунікативно-дискурсивного аналізу, з використанням елементів психоаналітичної та семіотичної методологій.

Результати. У процесі дослідження було виявлено, що національно-мовна картина світу в романі «Листя землі» В. Дрозда реалізується як світобачення кожного з героїв зокрема й етносу загалом. Вона постає як результат сприйняття й осмислення навколишнього світу та людини в ньому, відображених у мові. Завдяки своєрідній структурі оповіді з одночасним включенням багатьох рівноправних, невідпорядкованих одна одній думок, що зумовлює явище багатоголосся, діалог різних світоглядних позицій, національно-мовна картина світу у творі позначена багатогранністю. Її основними репрезентантами є забарвлені суб'єктивною експресією дієслова, дієслівні метафори з домінуванням концептів «серце», «душа», що притаманні українській мовній картині світу; порівняння (найчастіше людей із тваринами, рослинами, явищами природи), що передають національний колорит, відображають український характер; поліська говірка, прислів'я та приказки, фразеологізми як засіб зберігання та трансляції знань, уявлень, образів українського народу, стереотипів його етносвідомості, передачі системи ціннісної орієнтації. Загалом у творі простежується тенденція до використання специфічних засобів фольклорної поетики, серед яких найбільш уживані синонімічні пари, тавтології, слова зі зменшувальними суфіксами, постгійні епитети та прями фольклорні формули. Нерідко автор за зразком народнопоетичних творить свої оригінальні пари, поєднує в них слова різних смислових і емоційних відтінків, орієнтованих на реальну дійсність.

Висновки. Отже, національно-мовна картина світу в романі «Листя землі» В. Дрозда постає крізь призму світоглядів багатьох мовців і характеризується розмаїтістю.

Ключові слова: оповідь, оповідач, герой, мовець, мовлення, поліфонія, метафора, порівняння, фольклор, фразеологізм.

FEATURES OF THE NATIONAL LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD IN THE NOVEL “LEAVES OF THE EARTH” BY V. DROZD

Dashko Nataliia Stanislavivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Humanitarian
Training, Philosophy and Customs Identification
of Cultural Values
University of Customs and Finance
dashko_ns@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5415-4983

Purpose. The aim of the article is to analyze the novel “Leaves of the Earth” by V. Drozd and to identify the peculiarities of the artistic realization of the national linguistic picture of the world in it, taking into account the peculiar narrative structure of the work.

Methods. The study was conducted using descriptive, comparative, typological methods; component, contextual and communicative-discursive analysis, using elements of psychoanalytic and semiotic methodologies.

Results. In the course of the research it was revealed that the national-linguistic picture of the world in V. Drozd’s novel “Leaves of the Earth” is realized as the worldview of each of the heroes in particular and the ethnos as a whole. It appears as a result of perception and comprehension of the world around and the person in it, reflected in language.

Due to the peculiar structure of the story with the simultaneous inclusion of many equal, non-subordinate points of view, which determines the phenomenon of polyphony, dialogue of different worldviews, national linguistic picture of the world in the work is marked by versatility. Its main representatives are verbs colored by subjective expression, verb metaphors dominated by the concepts of “heart”, “soul”, which are inherent in the Ukrainian language picture of the world; comparisons (most often of people with animals, plants, natural phenomena) that convey the national color, reflect the Ukrainian character; Polissya dialect, proverbs and sayings, phraseology as means of storing and translating knowledge, ideas, images of the Ukrainian people, stereotypes of its ethnic consciousness, the transfer of value orientation. There is a tendency in the work to use specific means of folk poetics. The most used among them are synonymous pairs, tautology, words with diminutive suffixes, constant epithets and direct folklore formulas. Often the author, following the example of folk poetry, creates his original pairs, combining words of different semantic and emotional shades in them, focused on reality.

Conclusions. Thus, the national linguistic picture of the world in the novel “Leaves of the Earth” by V. Drozd is realized through the prism of the worldviews of many speakers and is characterized by diversity.

Key words: narrative, narrator, hero, speaker, speech, polyphony, metaphor, comparison, folklore, phraseology.

1. Вступ

Володимир Дрозд належить до покоління шістдесятників, яке, за словами самого письменника, «у своїх спробах ішло не від закостенілих догм, а від реального, невигаданого життя» (Дрозд, 1989: 9). Розпочавши літературну діяльність як новеліст, В. Дрозд поступово утвердився як майстер великої епічної форми. Зокрема, його повісті «Маслини», «Семирозум», «Ірій», «Балада про Сластиона», «Музей живого письменника», романи «Катастрофа», «Вовкулака», «Спектакль», «Злий дух. Із житієм», «Пришестя», «Убивство за сто тисяч американських доларів», «Острів у Вічності» є вагомим надбанням української літератури 60-х рр. ХХ – початку ХХІ ст.

Вершинним досягненням у творчості прозаїка став роман «Листя землі», перша частина якого вийшла окремою книгою в 1992 р. і була відзначена Державною літературною премією імені Т.Г. Шевченка, а також нагородою Фондації Омеляна й Тетяни Антоновичів. Наступні розділи «Листя землі» друкувалися на сторінках журналів «Основа», «Світовид» (1995 р.), «Дзвін» (1996 р.), «Криниця» (1997 р.), «Березіль» (1998 р.), газети «Літературна Україна» (14 січня 1999 р.). За розділ «Книга страху» В. Дрозду було присуджено премію журналу «Березіль» (1998 р.). Наприкінці 2003 р. друга частина епосу вийшла окремою книгою, але, на превеликий жаль, письменник уже не застав цієї події, бо в жовтні того ж року пішов із життя.

Об'єктом нашого дослідження є роман В. Дрозда «Листя землі». Предмет аналізу – національно-мовна картина світу в ньому призму своєрідної оповідної структури.

Мета статті – проаналізувати роман «Листя землі» В. Дрозда й виявити особливості художньої реалізації національної мовної картини світу в ньому, зважаючи на його специфічну оповідну структуру. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) звернутися до історії вивчення поняття «національно-мовна картина світу» та дати його визначення, виокремивши теоретичні засади дослідження; 2) розглянути своєрідність художньої оповіді в романі «Листя землі»; 3) окреслити доміанти національної мовної картини світу в романі «Листя землі».

Про творчість В. Дрозда написано чимало статей, останнім часом захищено не одну дисертацію. Звичайно, і роман-епос «Листя землі» як твір самобутній і багатогранний був високо поцінований літературознавцями М. Жулинським, Н. Колощук, М. Павлишиним, Л. Яшиною та іншими. У своїх дослідженнях вони наголошували насамперед на глибокому міфологізмі твору. Зокрема, Н. Колощук у розвідці «Про поетику роману В. Дрозда «Листя землі»» відзначає наявність у творі мотивів міфу, притчі, фольклору (Колощук, 1996). М. Павлишин у статті «Чому не шестистить «Листя землі»» відає належне міфологізмові роману «Листя землі», окреслює три методологічні принципи (мікркосму, колективності, мітичності), якими, на його думку, керується В. Дрозд, коли зображує дійсність (Павлишин, 1997). М. Жулинський аналізує «Листя землі» та наголошує на створенні В. Дроздом образів, «загорнутих в алегорію, у метафору чи у міфообраз» (Жулинський, 1999). У монографії Л. Яшиної «Проза Володимира Дрозда: міфопоетичний дискурс» частково простежується авторська модифікація біблійного тексту в «Листі землі», концепція світу в ньому (Яшина, 2003).

Протягом останнього десятиліття з'явилися дослідження «Проблемно-стильовий поліфонізм роману-епосі «Листя землі» В. Дрозда» (Дашко, 2010), «Експресіоністичний вимір роману «Листя землі» В. Дрозда» (Яструбецька, 2013), «Міфосценарій віднаходження раю як одна з реалізацій космогонічного міфу» (на матеріалі роману Володимира Дрозда «Листя землі») (Вишницька, 2014) та інші. Проте, усе це дослідження літературознавчого характеру. Вивчення роману «Листя землі» в окресленому нами ракурсі відсутнє, проте твір характеризується мовним багатством, багатоголоссям, стильовою поліфонією, що зумовлює багатогранність національно-мовної картини в ньому й актуальність цієї розвідки.

Дослідження здійснено за допомогою описового, зіставного, типологічного методів, компонентного, контекстуального, комунікативно-дискурсивного аналізу, з використанням елементів психоаналітичної та семіотичної методологій.

2. Вивчення національно-мовної картини світу в лінгвістиці

Вивчення національної мовної картини світу має глибоку традицію й сягає досліджень німецького лінгвіста Вільгельма фон Гумбольдта, який уважав, що «різні мови є для нації органами її оригінального мислення й сприйняття» (Гумбольдт, 1986: 253). На його думку, «кожен народ по-своєму сприймає багатоманітність світу і по-своєму називає окремі фрагменти світу, а своєрідність створеної ним картини світу визначається тим, що в ній виражається індивідуальний, груповий та національний вербальний та невербальний досвід» (Калмук, 2014).

Ідеї В. фон Гумбольдта розвинув у своїх працях український мовознавець О. Потебня, який створив власну філософію мови, пов'язавши мову й мислення. Учений першим на вітчизняному ґрунті зацікавився питаннями взаємовідношення націй і мов, досліджував проблеми двомовності та багатомовності. На особливу увагу заслуговує праця «Мова і народність», у якій він детально розглянув різні аспекти мовної картини світу. Щоправда, мовознавець не вживає термін «мовна картина світу», а натомість використовує поняття «система зображення». Ключовою є теза, що різні мови – це різні системи прийомів мислення. На думку науковця, мова, якою володіє й користується людина, має визначальний вплив на формування її мислення та сприйняття реальності, отже, і світобачення (Потебня, 1976). Національно-мовна картина світу, притаманна як кожній окремій особистості, так і суспільству загалом, є однією з концептуальних умов цілісного сприйняття світу. Ідеї О. Потебні стали основою для всіх подальших досліджень національно-мовної картини світу.

У сучасній лінгвістиці, лінгвокультурології національно-мовна картина світу вивчається під різними кутами зору. Зокрема, О. Калмук розглядає національно-мовну картину світу в її зв'язку з пареміологічним фондом, бо саме прислів'я й приказки містять інформацію про той чи інший етнос та його погляди на світ (Калмук, 2014). В. Сімонок досліджує іншомовну лексику в українській мовній картині світу як її органічну складову частину,

як засіб збагачення (Сімонок, 2014). Варто відзначити монографію І. Голубовської «Етнічні особливості мовних картин світу» (Голубовська, 2004), у якій дослідниця в результаті проведеного аналізу національно-мовних картин світу на матеріалі чотирьох мов (українська, російська, англійська, китайська) дійшла висновку, що «поняття мовної картини світу в сучасній антропологічній лінгвістиці має визначатися з того змісту, який В. фон Гумбольдт вкладав у поняття «форми мови» («сума всього мовного змісту, внутрішньої структури мови в цілому, глибинний принцип її породження») (Голубовська, 2009: 99). Співзвучну думку висловлює й Г. Вежицька, яка вважає, що національно-культурна специфіка ментальності та характеру етносу виявляється на різних рівнях мовної структури: лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному (Вежицька, 1996).

На чому сходяться всі дослідники, так це на розумінні суті поняття «національно-мовна картина світу». Найбільше нам імпонує визначення, дане І. Голубовською, що «національно-мовна картина світу є вираженням засобами певної мови світовідчуттям і світорозумінням певного етносу, вербалізованою інтерпретацією мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі» (Голубовська, 2004: 23). Тобто в будь-якій національно-мовній картині світу можна розрізнити колективне й індивідуальне і це досить яскраво простежується в романі «Листя землі» В. Дрозда, адже твір має своєрідну оповідну структуру.

3. Своєрідність художньої оповіді в романі «Листя землі»

Усі події буття українського народу протягом ста років, що становлять предмет зображення в романі «Листя землі», подані крізь призму сприйняття багатьох оповідачів-свідків, що підтверджується часто повторюваними синонімічними формулами, на зразок: «Се свідчу я, Нестор Терпило» (Дрозд, 1992: 46); «я свідчу для вас, хто після мене буде» (Дрозд, 1992: 49); «а було так, як я свідчу» (Дрозд, 1992: 149), де ключовою є фраза «я свідчу». Своєрідну манеру викладу зумовлює й архітектоніка твору: він композиційно розділений на частини таким чином, що в кожній із них події відтворюються з погляду якогось конкретного героя (наприклад, у «Книзі Нестора» – Нестора, «Книзі про любов і ненависть» – Марії Журавської й Івана Коляди тощо).

Оповідь, що ведеться то від одного, то від іншого з персонажів, час від часу переривається свідченнями безіменних, але реальних мовців (деякою мірою вони умовні, синтезовані з низки психологічних, соціальних і національних типів), які в тексті твору не набувають лінгвостилістичної конкретизації. Без опори на конкретне означення вони ніби декодуються автором, тому можуть бути сприйняті як узагальнений образ людини – мешканця Краю. Але ці безіменні голоси ніби підтверджують правдивість сказаного в тексті, і, за словами Л. Яшиної, «створюють відчуття історичної реальності його персонажів» (Яшина, 2003: 118).

Висловлювання безіменних мовців виділені у творі курсивом (переважно в першій книзі «Листя землі»). У курсивних текстах, за словами Б. Бойчука, звучать виразніше народні голоси і промовляють оповідачі, у яких живуть забобони, легенди та звичаї (Бойчук, 1993). Вищевикладене дає підстави говорити про множинність зорових позицій, що використовуються автором, тобто про множинність поглядів, які вступають у взаємозв'язок, утворюють таким чином складну оповідну структуру, отже, і багатогранну національно-мовну картину світу. Окрім того, висвітлення подій устами великої кількості персонажів створює ефект об'ємності, стереоскопічності зображення.

Завдяки складному взаємопроникненню багатьох голосів у романі вибудовуються оповідні конструкції «текст у тексті» та «текст про текст», що пов'язано з активною настановою автора тексту на діалогічність, яка дозволяє йому не обмежуватися лише сферою своєї суб'єктивної, індивідуальної свідомості, а вводити в текст водночас декілька суб'єктів висловлювання, які є носіями різних світоглядних позицій. Виникає явище багатоголосся, у якому кожен голос має самостійне значення й буттєве право звучати і яке можна окреслити поняттям «поліфонія», що сприяє повній свободі саморозкриття різних поглядів героїв на світ, розширює світосприйняття, пізнання багатоманітності буття. Водночас думка кожного персонажа є багатоаспектною: їй притаманні аксіологічні й ідеологічні, психологічні, часопросторові, внутрішні й зовнішні виміри.

Уведення в оповідь мовців твору біблійних цитат, філософських сентенцій, фольклорних елементів (на рівні як тексту, так і підтексту виявляються численні ремінісценції), міфологічних розповідей, що є алюзіями на стародавні міфи (які містять найбільш архаїчну правду про далеке минуле, зокрема про створення світу й людини) дає підстави говорити не лише про національну мовну картину світу у творі, але й про діалог різних текстів, різних культур (отже, і різних світоглядів – у глобальному масштабі), експлікованих у мовленні героїв (Дашко, 2010).

4. Домінанти національно-мовної картини світу в романі «Листя землі»

Національна мовна картина світу в романі «Листя землі» В. Дрозда реалізується як світобачення кожного героя й етносу загалом, вона постає як результат сприйняття й осмислення навколишнього світу та людини в ньому, відображених у мові. Завдяки багатоголосцю оповідачів національна мовна картина світу є багатогранною. Серед ключових мовних засобів її реалізації – емоційно забарвлена лексика, дієслівні метафори, порівняння, епітети, тавтології, поліська говірка, фразеологізми, прислів'я та приказки.

Уживання в оповідях персонажів твору забарвлених суб'єктивною експресією дієслів є формальною ознакою вираження їхньої внутрішньої думки, відтворення психічних станів: засміялася, заплакала, затремтіла, тривожилося, саяла, скрикнула, здригнулася, посмутніла тощо. Широко використовуються й дієслівні метафори: «тривожилося серце» (Дрозд, 1992: 57), «защеміло серце» (Дрозд, 1992: 57), «жорстокішало серце» (Дрозд, 1992: 76), «запеклося серце моє ненавистю великою і замкнулося до людей навіки» (Дрозд, 1992: 77), «кричала криком душа моя» (Дрозд, 1992: 155), «душа од тривоги та болю зайшлася» (Дрозд, 1992: 188), у яких домінують концепти «серце» й «душа», що є основними репрезентантами української мовної картини світу.

Невід'ємним елементом мовлення оповідачів і важливим засобом вираження спостереженого стану інших героїв є порівняння: «Уляна хапала повітря відкритим ротом, наче риба на березі» (Дрозд, 1992: 10), «Уляна впала на його руки, як підтятий косою заячий холодок» (Дрозд, 1992: 29), «Устим <...>, як молодий дубок, сокирою біля кореня підсічений» (Дрозд, 1992: 192), обличчя Оксани (коли вона побачила Устима), «як зоря, що падає з неба» (Дрозд, 1992: 189), «Христя зробилася, як ніч чорна» (Дрозд, 1992: 330).

У характеристиці героїв, їхнього становища в суспільстві найпоширенішими є порівняння людини із тваринами: «як вовки, жандарми» (Дрозд, 1992: 90), «люди, як собаки злі» (Дрозд, 1992: 46), Нестірко жив, «як пес бездомний» (Дрозд, 2003: 46), «як вовк у лігві» (Дрозд, 2003: 47); рослинами: «Оксана вродою <...>, як мак розквітлий у житі» (Дрозд, 1992: 187), «люди були внизу, як трава перестояна, що по косі скупає» (Дрозд, 1992: 40), «Кузьма <...> стоїть, як пень старий серед лісу молодого» (Дрозд, 2003: 11), стара жінка, «як корч сухий» (Дрозд, 2003: 21); предметами: «баронеса, як гербовий папір» (Дрозд, 1992: 28), «Уляна <...> з обличчя – як свічечка» (Дрозд, 1992: 32), «баба Оришка висока, худа, наче граблі» (Дрозд, 1992: 197); явищами природи: «Устим прочав <...>, наче вітер у полі» (Дрозд, 1992: 189), команда Громницького налетіла, «як смерч» (Дрозд, 2003: 262). Вони завжди мають певний емоційний відтінок, створюють інтонаційний лад оповіді, передають національний колорит і відображають український характер. Через порівняння автор фіксує не лише сприйняття людини людиною, але й сприйняття героями навколишнього світу, де «небо, як гігантський блакитний парашут» (Дрозд, 2003: 190), «сонце <...>, як задне колесо у воза» (Дрозд, 2003: 6), «сонце, наче крашанка» (Дрозд, 1992: 43) і «сонце, як яблуко» (Дрозд, 1992: 518), «місяць кругловидий, як решето» (Дрозд, 2003: 247) і «місяць-повня, наче ікона» (Дрозд, 1992: 326), «зорі, наче з кришталю різьблені» (Дрозд, 1992: 292), що проектується на відтворення їхнього внутрішнього стану, естетичної наповненості душі.

Специфіка індивідуального образного бачення світу героями зумовлює вибір тих стилістичних засобів, які дають можливість автору створити необхідний інтонаційний лад оповіді. Як зауважує О. Астаф'єв, «будь-який текст рідко постає в одній мовній манері. У літературних творах часто фіксується різномовність, тобто відтворюються різні манери (способи, форми) мислення і мовлення» (Астаф'єв, 2006: 11). Загалом оповідь орієнтована на усне мовлення – звідси притаманні їй особливості: використання відповідної лексики, інтонаційна й синтаксична побудова.

Будучи за структурою своєрідним поєднанням оповідей-свідчень, «Листя землі», звичайно, відзначається уснорозмовними інтонаціями, завдяки чому оповідь мовців оживлюється і створюється атмосфера художньої ймовірності зображеного. Цьому передусім сприяє використання в мовленні оповідачів поліської говірки: дієслів (*гомоніти, візникувати, швендяти, гуртитися, раб'ять, вигищувать, горувати, чувати, одвітити, спужатися, стидатися, підгалдикувати* та інші); іменників (*заробки, людаки, маладьонка, мерлюки, почудка, пуддівка, роботько* та інші); прислівників (*тади, тільки, досюль, досель, далей, болей, погодей, здавней, досель, раней*); слів, які відбивають вплив білоруської мови на мову Полісся, як займенникових форм *йон, яна, йоно, яни* та подібних.

З метою увиразнення мовлення героїв, посилення емоційності оповіді та створення необхідного інтонаційного ладу автор уводить у її плин фразеологізми. Як усталені вислови вони є засобами зберігання та трансляції знань, уявлень, образів українського народу, позначають стереотипи його етносвідомості, передають систему ціннісної орієнтації, іскрометний гумор. Наявні в мовленні оповідачів фразеологізми охоплюють різноманітні сфери їхнього буття. Найчастіше вони відображають площину людських стосунків, акцентують поведінку героїв і стають засобом характеротворення: «теревені теревенити» (Дрозд, 1992: 10), «постоли із слів плести» (Дрозд, 1992: 10), «найшла коса на камінь» (Дрозд, 1992: 63), «око покласти» (Дрозд, 1992: 101), «тримати язик на прив'язі» (Дрозд, 1992: 124), «сісти на голову» (Дрозд, 1992: 130), «стелитися травою» (Дрозд, 1992: 151), «зняти шкуру» (Дрозд, 1992: 191), «гострити п'яти» (Дрозд, 1992: 241), «заглядати у чарку» (Дрозд, 1992: 374), «лупити як Сидорову козу» (Дрозд, 1992: 497), «сала за шкіру залити» (Дрозд, 1992: 498) та інші. Іноді фразеологізми передають реалії часу й суспільного життя: «скласти зуби на полицю» (Дрозд, 1992: 21), «земельки кіт наплакав» (Дрозд, 1992: 26), «не бачили ще смаленого вовка» (Дрозд, 1992: 118), «опинимось там, де й Макар телят не ганяв» (Дрозд, 1992: 202) тощо.

У мовленні оповідачів використовуються народні паремії. Вони не лише задають ритм, відповідну експресію викладу, створюють ілюзію усномовності, але й підпорядковуються художньому задуму – правдиво та багатогранно відобразити народне буття. Серед них виділяються прислів'я кількох тематичних груп. Домінують ті, що передають риси людського характеру: «Якщо з тебе буде таке роботайло, як щebetайло, тобі у базарний день ціни не складуть» (Дрозд, 1992: 10), «Якою людака вродиться, такою і помре» (Дрозд, 1992: 117), «Людина – як лоза, легко гнеться, але трудно ламається» (Дрозд, 1992: 168), «Людяма на роток не накинеш платок» (Дрозд, 1992: 336). Деякі паремії відображають певні життєві явища: «З вовками жити – по-вовчому вити» (Дрозд, 1992: 108), «На чужому нещасті щастя не збудуєш» (Дрозд, 1992: 355) тощо.

Прислів'я увиразнюють й індивідуалізують мову персонажів, а подекуди відображають світ крізь призму комічного: «Свини у сажі теж добре живеться, поки колій з ножем не прийде» (Дрозд, 1992: 72), «Всі ми баби горді, поки не дали по морді» (Дрозд, 1992: 138). Крім того, несуть у собі незаперечні істини як вираз мудрості віків: «Лучче синиця в жмені, аніж журавель у небі» (Дрозд, 1992: 10), «брехнею увесь світ обійдеш, але назад не повернешся» (Дрозд, 1992: 49). Органічний зв'язок із народнопоетичними зразками, з їхньою традиційною, яскраво вираженою тональністю, створює певну настроєвість оповіді.

Загалом у творі простежується тенденція до використання своєрідних засобів фольклорної поетики, серед яких найбільш уживані синонімічні пари («срібло-золото» (Дрозд, 1992: 42), «щастя-доля» (Дрозд, 1992: 202),

«ненька-Україна» (Дрозд, 1992: 441), «земля-матінка» (Дрозд, 1992: 52), «плакали-голосили» (Дрозд, 1992: 45), «просили-молили» (Дрозд, 1992: 165) та інші, тавтології («рида ридає» (Дрозд, 2003: 195), «літо літувало» (Дрозд, 2003: 39), «пекло печією пекучою» (Дрозд, 2003: 96), «криком кричати» (Дрозд, 2003: 378), «правда правдешня» (Дрозд, 2003: 82), «німа німота» (Дрозд, 2003: 283)), слова зі зменшувальними суфіксами («душечка» (Дрозд, 2003: 486), «батечко» (Дрозд, 2003: 273), «листочок» (Дрозд, 2003: 371), «товаришечки» (Дрозд, 2003: 421)). Трапляються в тексті й прямі фольклорні формули, наприклад: «моря-окіяни» (Дрозд, 2003: 195), «хліб-сіль» (Дрозд, 2003: 235), «мед-пиво» («Я там не була, мед-пиво не пила» (Дрозд, 2003: 235)) тощо. Нерідко автор за зразком народнопоетичних творить свої оригінальні пари, поєднує в них слова різних смислових та емоційних відтінків, орієнтованих на реальну дійсність: «церква-тюрма» (Дрозд, 2003: 234), «місяць-повня» (Дрозд, 2003: 247), «побито-погноєно» (Дрозд, 2003: 241). Часто В. Дрозд вдається до образної суфіксації. Здрібніло-пестливі форми типу *пташечка, листівочка, кісточка вісточка, дечочки, сироточка, голосочок, сердечко, оченята, свічечка, смертонька* (Дрозд, 1992) та подібні в устах героїв є засобом вираження їхнього ставлення до світу.

Ужиті в мовленні оповідачів постійні епітети передають людські уявлення, ідеї, почуття («гірке щастя» (Дрозд, 1992: 76), «чорні очі» (Дрозд, 2003: 340), «лиха година» (Дрозд, 1992: 449)). Водночас письменник творить і власні епітети з метою якнайточнішого відтворення внутрішніх станів героїв («божевільні думки» (Дрозд, 1992: 70), «застигле обличчя» (Дрозд, 1992: 80), «холодні обійми» (Дрозд, 1992: 118), «зимний сміх» (Дрозд, 1992: 146), «холодний голос» (Дрозд, 1992: 237)). Особливо вражає різноманіття епітетів на означення очей героїв: «лагідні очі» (в Івана Коляди) (Дрозд, 1992: 64), «пожадливі очі» (у Мартина Волохача) (Дрозд, 1992: 97), «дивні очі» (в Опанаса Журавського) (Дрозд, 1992: 101), «очі живі» (у Марусини) (Дрозд, 2003: 9), «весняні очі» (у молодій людини) (Дрозд, 2003: 49), «очі колючі» (Дрозд, 2003: 65), «очища чорні, гострі, вовчі» (у Нестірка Волохача) (Дрозд, 2003: 87).

Текст характеризується своєрідною побудовою речень (і цілих абзаців), коли вони розпочинаються сполучником «і»: «І розказав я все, що чув та бачив на довгім віку, що переживать довелось. І смеркатися стало на небі» (Дрозд, 1992: 17). Це наближає оповідь «Листя землі» до біблійної манери викладу й надає їй характерного піднесеного стилю. За словами В. Дрозда, «стиль роману – це стиль наших літописів, народних переказів, щось від стилю Біблії» (Дрозд, 1992: 16). Водночас слово кожного оповідача, який поставив собі за мету залишити для нащадків пам'ять про свій час і його людей, підноситься у творі до рівня голосу народного.

5. Висновки

Отже, національно-мовна картина світу в романі «Листя землі» В. Дрозда реалізується як світобачення кожного з героїв зокрема й етносу загалом, вона постає як результат сприйняття й осмислення навколишнього світу й людини в ньому, відображених у мові. Завдяки своєрідній структурі оповіді з одночасним включенням багатьох рівноправних, непідпорядкованих одна одній думок, у результаті чого виникає явище багатоголосся, діалог різних світоглядних позицій, що зумовлює поліфонізм оповіді, національно-мовна картина світу у творі позначена багатогранністю. Її основними репрезентантами є забарвлені суб'єктивною експресією дієслова, дієслівні метафори з домінуванням концептів «серце», «душа», що притаманні українській мовній картині світу, порівняння (найчастіше людей із тваринами, рослинами, явищами природи), що передають національний колорит, відображають український характер. Наявні в мовленні оповідачів фразеологізми охоплюють різноманітні сфери їхнього буття, відображають площину людських стосунків, акцентують поведінку героїв і стають засобом їх характеротворення. Вони зберігають і транслюють знання, уявлення, образи українського народу, позначають стереотипи його етносвідомості, передають систему ціннісної орієнтації, містять іскрометний гумор. Використання в мовленні оповідачів поліської говірки, прислів'їв та приказок, специфічних засобів фольклорної поетики (серед яких синонімічні пари, тавтології, слова зі зменшувальними суфіксами, постійні епітети та прямі фольклорні формули) надає твору оригінального стильового забарвлення, створює різну тональність оповіді, розширює її межі в зображенні світу та розкритті внутрішнього світу героїв.

Література:

1. Астаф'єв О. «Чужий» стиль : семантика запозичених сенсів. *Філологічні семінари. Література як стиль і спогад*. Київ : Київський нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 2006. Вип. 6. С. 11–20.
2. Бойчук Б. Від *Yokoparatawpha Country* до Пакуля, без дороги назад. *Світовид*. 1993. № 13. С. 32–38.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
4. Вишницька Ю. Міфосценарій віднаходження раю як одна з реалізацій космогонічного міфу (на матеріалі роману Володимира Дрозда «Листя землі»). *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2014_4_4 (дата звернення: 26.10.2020).
5. Голубовська І. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
6. Голубовська І. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2004. 38 с.
7. Голубовська І. Перспективи розвитку сучасної зіставної лінгвокультурології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 3. С. 98–102. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3552/1/holubovska.pdf> (дата звернення: 27.10.2020).
8. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 451 с.
9. Дашко Н. Проблемно-стильовий поліфонізм роману-епопеї «Листя землі» Володимира Дрозда : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2010. 208 с.

10. Дрозд В. Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову – до Пакуля. Начерки літературного автопортрета. *Вибрані твори : у 2-х т / В. Дрозд*. Київ : Радянський письменник, 1989. Т. 1. С. 5–32.
11. Дрозд В. Листя землі. Київ : Український письменник, 1992. 559 с.
12. Дрозд В. До читача. *Березіль*. 1992. № 1. С. 5–16.
13. Дрозд В. Листя землі : нові книги роману. Київ : Український письменник, 2003. 514 с.
14. Жулинський М. Жорстока мудрість життя живого, або Євангеліє від Володимира. Спроба літературного портрета. *Літературна Україна*. 1999. 26 серпня. С. 3.
15. Калмук О. Національна мовна картина світу та її зв'язок із пареміологічним фондом. *Національний університет «Острозька академія». Науковий блог*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/> (дата звернення: 27.10.2020).
16. Колощук Н. Про поетику роману В. Дрозда «Листя землі». *Літературознавство. Бібліографія. Інформатика : доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу україністів*. Харків : Око, 1996. С. 154–156.
17. Павлишин М. Чому не шелестить «Листя землі»? *Канон та іконостас: літературно-критичні статті / М. Павлишин*. Київ : Час, 1997. С. 76–292.
18. Потебня А. Язык и народность. *Эстетика и поэтика / А. Потебня*. Москва : Искусство, 1976. С. 253–285.
19. Сімонок В. Іншомовна лексика в українській мовній картині світу. *Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2014. № 71. С. 64–68. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9671/1/Simonok_64_68.pdf (дата звернення: 28.10.2020).
20. Яструбецька Г. Експресіоністичний вимір роману «Листя землі» В. Дрозда. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3121/3/7243.pdf> (дата звернення: 27.10.2020).
21. Яшина Л. Проза Володимира Дрозда : міфопоетичний дискурс. Дніпропетровськ : Баланс-клуб, 2003. 176 с.

References:

1. Astafiev O. (2006) “Chuzhyi” styl : semantyka zapozychenykh sensiv. [Other’s style: the semantics of borrowed meanings]. *Literatura yak styl i spohad. Filolohichni seminary*. Kyiv : Taras Shevchenko National University of Kyiv, Vyp. 6, S. 11–20. [in Ukrainian].
2. Boichuk B. (1993) Vid Yokonapatawpha Country do Pakulia, bez dorohy nazad. [From Yokonapatawpha Country to Pakul, no way back]. *Svitovyd*, № 13. S. 32–38. [in Ukrainian].
3. Vezhbie'ka A. (1996) Yazyk. Kul'tura. Poznanie. [Language. Culture. Cognition]. Moscow : Russkie slovari, 416 s. [in Russian].
4. Vyshnytska Yu. (2014) Mifostenarii vidnakhodzhennia raiu yak odna z realizatsii kosmohonichnoho mifu» (na materialii romanu Volodymyra Drozda “Lystia zemli”). [The mythology of finding paradise as one of the realizations of the cosmogonic myth (based on the novel “Leaves of the Earth” by Vladimir Drozd)]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2014_4_4. [in Ukrainian].
5. Holubovska I.O. (2004) Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu. [Ethnic features of linguistic pictures of the world]. Kyiv : Lohos, 284 s. [in Ukrainian].
6. Holubovska I.O. (2004) Etnospetsyfychni konstanty movnoi svidomosti. [Ethnospecific constants of language consciousness]. *Avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk: 10.02.15*. Taras Shevchenko National University of Kyiv, 38 s. [in Ukrainian].
7. Holubovska I.O. (2009) Perspektyvy rozvytku suchasnoi zistavnoi linhvokulturolohii. [Prospects for the development of modern comparable linguoculturology]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova, Vyt. 3*. S. 98–102. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3552/1/holubovska.pdf> [in Ukrainian].
8. Gumbol'dt V. (1985) Yazyk i filosofiya kul'tury. [Language and philosophy of culture]. Moscow : Progress, 451 s. [in Russian].
9. Dashko N. (2010) Problemno-stylovyi polifonizm romanu-epopei “Lystia zemli” Volodymyra Drozda : Monohrafiia. [Problem-style polyphony of the epic novel “Leaves of the Earth” by Volodymyr Drozd: Monograph]. Dnipropetrovsk : IMA-pres, 208 s. [in Ukrainian].
10. Drozd V. (1989) Moi dukhovni mandrivky : vid Pakulia do Mryna i zнову – do Pakulia. Nacherky literaturnoho avtoportreta. [My spiritual journeys: from Pakul to Mryn and back to Pakul. Sketches of a literary self-portrait]. *Droz V. Vybrani tvory : u 2 t*. Kyiv : Radianskyi pismennyk, T. 1. S. 5–32. [in Ukrainian].
11. Drozd V. (1992) Lystia zemli. [Leaves of the Earth: novel]. Kyiv: Ukrainskyi pismennyk, 559 s. [in Ukrainian].
12. Drozd V. (1992) Do chytacha. [To the reader]. *Berezil*, № 1. S. 5–16. [in Ukrainian].
13. Drozd V. (2003) Lystia zemli : novi knyhy romanu. [Leaves of the Earth: new books of the novel]. Kyiv : Ukrainskyi pismennyk, 514 s. [in Ukrainian].
14. Zhulynskyi M. (1999) Zhorstoka mudrist zhyttia zhyvoho, abo Yevanheliie vid Volodymyra. Sproba literaturnoho portreta. [The cruel wisdom of the living life, or the Gospel of Volodymyr. An attempt at a literary portrait]. *Literaturna Ukraina*, 26 serpnia. S. 3. [in Ukrainian].
15. Kalmuk O. (2014) Natsionalna movna kartyna svitu ta yii zviyazok iz paremiolohichnym fondom. [The national linguistic picture of the world and its connection with the paremiological fund]. *Naukovyi bloh. Natsionalnyi universytet “Ostrozka akademiia”*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/>. [in Ukrainian].

16. Koloshchuk N. (1996) Pro poetyku romanu V. Drozda “Lystia zemli”. [On the poetics of V. Drozd’s novel “Leaves of the Earth”]. *Literaturoznavstvo. Bibliohrafiia. Informatyka: dopovidi ta povidomlennia III Mizhnarodnoho konhresu ukrainistiv. Kharkiv : Oko, S. 154–156.* [in Ukrainian].
17. Pavlyshyn M. (1997) Chomu ne shelestyt “Lystia zemli”? [Why doesn’t the “Leaves of the Earth” rustle?]. Pavlyshyn M. *Kanon ta ikonostas: literaturno-krytychni statti. Kyiv : Chas, S. 76–292.* [in Ukrainian].
18. Potebnya A.A. (1976) *Yazyk i narodnost’.* [Language and nationality]. Potebnya A. A. *Estetika i poetika. Moskva : Iskusstvo, S. 253–285.* [in Russian].
19. Simonok V.P. (2014) *Inshomovna leksyka v ukrainskii movnii kartyni svitu.* [Foreign language vocabulary in the Ukrainian language picture of the world]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. Karazina. Seriiia “Filolohiia”, № 71. S. 64–68.* URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9671/1/Simonok_64_68.pdf. [in Ukrainian].
20. Iastrubetska H. (2013) *Ekspresionistychnyi vymir romanu “Lystia zemli” V. Drozda.* [Expressionist dimension of the novel “Leaves of the Earth” by V. Drozd]. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/3121/3/7243.pdf>. [in Ukrainian].
21. Iashyna L. (2003) *Proza Volodymyra Drozda: mifopoetychnyi dyskurs.* [Volodymyr Drozd’s prose: mythopoetic discourse]. *Dnipropetrovsk : Balans-klub, 176 s.* [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.10.2020

The article was received 21 October 2020